



## Tieteelliset seurat tieteessä ja yhteiskunnassa

Erik Allardt



**Kuuluisat tieteen filosofit ovat tähdentäneet miten tiede tietoa etsivänä järjestelmänä perustuu tutkijoiden yhteistyöhön ja vielä voimakkaammin sanottuna, miten tiede perustuu sosiaaliseen periaatteeseen ja miten tutkijoiden muodostama tiedeyhteisö on tieteen varsinainen subjekti. Tutkijoiden yhteistyöllä saavutetulla yhteisymmärryksellä ratkaistaan mikä on sekä totta, virheellistä että hedelmällistä tieteellisessä työskentelyssä.**



Vaikka tiedeyhteisö on laajempi ja myös teoreettisempi käsite kuin tieteellinen seura, käytännössä tieteellisillä seuroilla ja yhdistyksillä on keskeinen osuus tieteen sosiaalisen periaatteen toteuttamisessa. Nykypäivän tieteen tekoa koskeissa kuvauksissa vältetään usein puhumasta tiedeyhteisöstä abstraktisena käsitteenä. Sen sijaan puhutaan verkostoista, joissa erityyppiset kontaktit, kirjeenvaihto, sähköposti, vierailut, internetpalvelut, yhteistyösopimukset jne. saavat konkreettisia muotoja. Olipa tieteellisen vuorovaikutuksen kuvauksen peruskäsitteistö mikä tahansa, tutkijain lukumäärän voimakkaasti kasvattua, tieteelliset seurat ovat käytännössä olleet tieteellisen yhteistyön edellytyksiä sekä vuorovaikutuksen foorumeina että monien käytännöllisten ratkaisujen aloitteen tekijöinä ja toimeenpanijoina.



Tieteellisten seurojen suuri merkitys huomioon ottaen on suorastaan yllättävää kuinka vähän tieteen historiallisissa ja sosiologisissa esityksissä kiinnitetään huomiota tieteellisten seurain vaikutukseen ja merkitykseen. Yleensä yleisesityksissä tähdennetään yksityisten tiedemiesten kontakteja, koulukuntia, suuntauksia, yliopistoja ja tutkimuslaitoksia. On tosin kirjoitettu monia huomattavia sekä kotimaisten seurojen että kansainvälisten yhteisöjen historiikkeja, mutta niistä tulee yleensä vain asianomaisen tieteenalan edustajien lukemistoa. Tieteen ja tieteiden kehityksessä tieteellisillä seuroilla on kuitenkin ollut todella mittavia vaikutuksia.



Eräiden muiden maiden ohella, Suomi on, kuten sanotaan, yhdistysten luvattu maa. Valtiotieteen teoriassa kansalaisten vapaat yhdistykset ovat hyvin toimivan demokratian keskeisiä edellytyksiä ja ns. kansalaisyhteiskunnan kulmakiviä. Tieteelliset seurat toimivat tosin myös korkeakoulujen oppialojen ja tutkimuslaitosten jatkeina, mutta vapaina yhdistyksinä ne tekevät laajahkon osallistumisen tieteellisen keskusteluun mahdolliseksi. On toki ollut olemassa hyvin erilaisia tieteellisiä seuroja. On esiintynyt sellaisia seuroja, joissa yksi tai muutama henkilö on kauankin hallinnut seuran toimintaa. Kokonaisuutena ottaen tieteelliset seurat ovat kuitenkin tuntuvasti laajentaneet tieteelliseen keskusteluun osallistuvien ja siihen vaikuttavien piiriä.



Keskeisten käytännöllisten ja myös aktiivista tiedepolitiikkaa vaativien asioiden hoidossa yksityisillä seuroilla on monissa asioissa riittämättömiä kehitystyön edellytyksiä ja resursseja.



Tässäkin suhteessa toimii sosiaalinen periaate. Tieteellisten seurojen yhteistyöllä saadaan aikaan ja on saatu aikaan kaikkia tieteenaloja tukevia ja jopa välttämättömiä järjestelyjä. Tästä Tieteellisten seurain valtuuskunnan historia tarjoaa lukuisia esimerkkejä. Satavuotisen taipaleen aikana tieteellisillä seuroilla ja niiden valtuuskunnalla on ollut erittäin huomattavia vaikutuksia sekä Suomessa tehtyyn tutkimukseen, suomalaiseen yhteiskuntaan että Suomessa harjoitettuun tiedepolitiikkaan.



Tieteellisten seurojen julkaisusarjat: "kunniallinen hautausmaa"?



Tieteellisten seurain sekä kansainvälisillä että kotimaisilla kielillä tapahtuvasta julkaisu toiminnasta on käyty ja käydään jatkuvasti keskustelua. Rehellisyyden nimessä on tunnustettava että suomalaiset suurilla kongressikielillä, esim. englanniksi, toimitetut julkaisusarjat, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, saavuttavat kansainvälisen kohokohtansa juuri julkaisujen vaihtotapahtumassa ja että monet julkaisut sen jälkeen lojuvat kirjastojen varastoissa ja hyllyillä. Gustav Elfving ja Gösta Mickwitz kertovat Suomen Tiedeseuran



historiikissaan kuuluisan Edvard Westermarckin kerran lausuneen

*Att publicera något i Vetenskaps-Societetens skrifter är detsamma som att ge det en hederlig begravning.*

Vaikka Westermarckin väitettä kannattaa miettiä ja pohtia, se on aforismi eikä lopullinen totuus. Suomessa ja suomalaisten tieteellisten seurojen toimittamilla julkaisuilla on monitahoisia vaikutuksia eikä niitä voi arvioida yksinomaan sen nojalla tekevätkö ne kirjoittajansa kansainvälisesti kuuluisaksi. Suomessa tarvitaan monilla aloilla myös kotimaisilla kielillä toimitettuja julkaisuja. Suurilla kongressikielillä ilmestyneet julkaisut ylläpitävät suomalaisissa tutkimusympäristöissä tarvittavaa kansainvälistä tiedekulttuuria ja ne opettavat tutkijoita ajattelemaan tieteessä tarvittavalla kansainvälisellä tavalla. Jos Suomessa ilmestyneet julkaisut sisältävät todella mullistavaa tietoa, ne tulevat sitä paitsi, toisin kuin erinomaiset rutiinitutkimukset, myös kansainvälisesti tunnetuiksi. Tiede- ja julkaisupolitiikassa on syytä varoa liiallista, piilovaikutuksista piittaamatonta yksiviivaisuutta.


### Tieteen ja tieteellisten seurain yhteiskunnalliset vaikutukset

Tieteellisten seurain valtuuskunnan yhteiskunnallinen merkitys perustuu siihen, että tiede ja tieteellinen tutkimus tänä päivänä ovat erittäin keskeisiä yhteiskuntaa ja kulttuuria muovaavia tekijöitä. Tieteelliset keksinnöt ovat tosin myös vuosisatojen saatossa vaikuttaneet sekä yleismaailmalliseen että kansalliseen kulttuuriin. Esimerkkejä on kosolti. Pythagoraan kaksi ja puoli vuosihattua sitten esittämä teoreema on edelleen tärkeä maanmittauksen perusta, kielitieteilijöiden suorittamat kielen rakenne- ja kieliopilliset analyysit ovat melkein yhtä kauan olleet kielten oppimisen avaimina, Newtonin ja Leibnitzin 300 vuotta sitten luoma infinitesimaalilasku on matemaattisessa funktioanalyysissä perustava, Linnén 1700-luvun puolivälissä keksimä kasvisystematiikka on meilläkin edelleen käytössä ja Darwinin n. 150 vuotta sitten esittämä evoluutioteoria kuuluu biologian opetusperusteisiin.


Tieteellä ja tieteellisillä seuroilla on ollut huomattavia, jopa aivan ratkaisevia vaikutuksia, suomalaisen yhteiskunnan nykikehitykseen. Länsieurooppalaisesti katsoen Suomi oli kauan Euroopan maatalousvaltaisina maa. Poikkeuksellisen nopeasti Suomi nuuttui 1960-luvulla lopullisesti teolliseksi yhteiskunnaksi ja taas jo 1980-luvulla, käytössä olevien kriteerien mukaan, informaatioyhteiskunnaksi. Tämän kehityksen edellytyksiä on pohjustanut mm. tieteellinen tutkimus ja sen tärkeänä välittäjänä korkeakoulujen ohella myös tieteelliset seurukset.

Tieteellisten seurojen vaikutukset ovat olleet keskeisiä myös kulttuuri- ja kansainvälisessä politiikassa. Ne vaikuttivat ratkaisevasti siihen murrokseen, joka sisälsi suomen kielen nopeata kehittymistä maamme sivistyneistön ja akateemisen maailman pääkieleksi. Pitkälti 1800-luvun loppuun asti ruotsi oli sivistyneistön ja yliopiston kieli. Uudet tieteelliset, suomen kieltä käyttävät ja myöhemmin alansa johtaviksi kehittyneet seurukset, niiden joukossa vuonna 1908 perustettu Suomalainen Tiedeakatemia, loivat suomalaista korkeakulttuuria. Monet suomenkieliset seurukset keskittyivät systemaattisesti kehittämään alansa suomenkielistä terminologiaa, josta tuli myös suomalaisen kouluopetuksen keskeistä perustaa. Tänä päivänä taas voidaan todeta, että nykyään toimivat ruotsinkieliset ja ruotsin kieltä käyttävät kaksikieliset tieteelliset seurukset ovat keskeisiä edellytyksiä ruotsin kielen ja ruotsinkielisen korkeakulttuurin säilymiselle suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tieteellisten seurojen merkitys on myös ollut ilmeinen maamme kansainvälisessä politiikassa, vaikka siitä ei avoimesti ole puhuttu eikä niissä sellaisia tavoitteita ole asetettu. Kylmän sodan aikana, suurin piirtein vuoteen 1990 asti, maamme poliittinen elämä oli, kuten tiedämme, monessa suhteessa suuntautunut hoitamaan suhteita Neuvostoliittoon. Vaikka termistä "suomettuminen" voidaan käydä ja varmasti jatkuvasti tullaan käymään kiistoja, maamme poliitikot pyrkivät nimenomaan hoitamaan idän suhteita ja myös tulemaan tärkeiksi ja hyväksytyiksi Neuvostoliitossa. Näin ei ollut tiedemaailmassa ja tieteellisissä seuroissa, vaikka toki osallistuttiin näin suuntautuneeseen vuorovaikutukseen. Humanistiset tieteet olivat kääntyneet etelään, Pohjoismaihin ja joskus ehkä pääasiallisesti omaan kansalliseen kulttuuriin, kun




taas luonnontiede, lääketiede, tekniset tieteet ja yhteiskuntatieteet hakivat inspiraatiota ja hyvän tieteen määrittäjiä Amerikasta ja Yhdysvalloista, joskus muiden Pohjoismaiden välityksellä. Tätä suuntausta voidaan varmasti myös analysoida ja toki kritisoida, mutta tosiasia on se, että toisen maailmansodan jälkeisenä aikana nimenomaan tieteelliset kontaktit ja keskeisesti myös tieteelliset seurat välittivät pääasiallisesti läntisestä maailmasta tulevaa kulttuuria. Tämä ei ollut avoimesti ja nimenomaisesti suunniteltua, mutta tiedemiehille ja tieteellisille seuroille on luonnollista hakea inspiraatiota ja vaikutteita sieltä, missä tieteellistä tasoa pidetään parhaana. Tieteelliset suuntaukset ja tieteelliset seurakuntat ovat tässä suhteessa monissa tilanteissa harvinaisen tehokkaita jonkinlaisen kulttuurisen tasapainon ylläpitäjinä. On myös lukuisia kansainvälisiä esimerkkejä ja jopa empiirisiä tutkimuksia siitä, miten kovissa poliittisen pakkovallan ja vainon tilanteissa korkeatasoisista tiedeyhteisöistä löytyy sellaisia henkilöitä, joilla on rohkeutta ja ehkä ennen kaikkea kykyä nähdä todellisuutta muulla kuin hallitsijoiden määräämällä tavalla. Suomi ei ainakaan yhden keskeisen aineksen suhteen ollut suomettunut yksipuolisia neuvostoliittolaisia kontakteja tähdentävässä mielessä, vaan nimenomaan kääntynyt länteen ja etelään.




### Tieteellisten seurain valtuuskunta tiedepoliitiikan harjoittajana


Tieteellisten seurain valtuuskunta on koko olemassaolonsa aikana harjoittanut tiedepoliittikkaa siinä mielessä, että se on yrittänyt parantaa tieteellisen tutkimuksen ja siihen liittyvän tiedonvälityksen ehtoja. Sanana tiedepoliittikka edustaa tosin uutta retoriikkaa. Ennen toista maailmansotaa ei koettu työtä tieteen ehtojen parantamiseksi poliittikkana.




Tieteellisten seurain valtuuskunnan tiedepoliittisen painoarvon ja vaikutusvallan voidaan arvioida lisääntyneen selvästi. Näin on tapahtunut yhteisten pyrkimysten merkeissä yhteistyössä Suomalaisen Tiedeakatemian, Suomen Tiedeseuran ja näiden muodostaman Suomen tiedeakatemiain valtuuskunnan kanssa.



Maamme tieteelliset seurakuntat eivät niiden yhteisen valtuuskunnan satavuotisen taipaleen aikana ole pysyneet muuttumattomina, vaan ne ovat pystyneet muuttumaan uusien olosuhteiden ja tarpeiden mukana. Tänä päivänä valtuuskunta ja sen seurakuntat ovat uusien, varsinkin tietoteknologian ja muuttuneiden tiedonvälityksen muotojen aiheuttamien haasteiden edessä. Ongelmat eivät kuitenkaan ole vain teknisiä ja vuorovaikutuksen keinoihin liittyviä.



Tiedeakatemioidemme ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan järjestämällä Tieteen päivillä 1999 luentojen aiheena oli "Matkalla tulevaisuuteen". Luennot on äskettäin julkaistu saman nimisenä kirjana valtuuskunnan kustantamana. Kirjan teksteissä ilmenee selvästi, miten tieteellinen tutkimus tänään nivoutuu kaikkeen inhimilliseen toimintaan ja miten edessä päin on vaikeiden teoreettisten, eettisten, teknisten, sosiaalisten ja biologis-ekologisten ongelmien ratkaiseminen. Tieteellisillä seuroilla on tässä työssä omat vaativat tehtävänsä. Ihmiset ovat lisääntyvästi kiinnostuneita ja huolestuneita tieteen ja tutkimuksen kehityksestä. Vastaaminen näin syntyneisiin tarpeisiin ja haasteisiin on kehittynyt tärkeäksi Tieteellisten seurain valtuuskunnan työsaraksi. Valtuuskunta onkin kahden viimeisen vuosikymmenen aikana ollut joko aloitteentekijänä tai mukana kehittämässä tieteellistä tiedonvälitystä kehittäviä suurjärjestelyjä Tieteellisten seurain valtuuskunta on toiminut sekä tieteellisen tutkimuksen, suomalaisen yhteiskunnan että tiedepoliitiikan tärkeänä kehitystekijänä.



*Kirjoittaja on akateemikko. Kirjoitus perustuu esitelmään Tieteellisten seurain valtuuskunnan satavuotisjuhlassa 2.10.1999.*